

Andrzej Bogunia – Paczyński

Wadowiczenie na Pustkach

Cmentarz wojenny nr 123 na wzgórzu Pustki (449 m) w Łużnej k. Gorlic jest jednym z czterystu cmentarzy powstałych na terenie Galicji Zachodniej podczas I wojny światowej – spoczywa tu 1204 żołnierzy trzech walczących armii: austro-węgierskiej (912), niemieckiej (65) i rosyjskiej (227). Blisko połowa z nich (512) to Polacy z czterech pułków piechoty, tzw. polskich (rekrutowanych niemal wyłącznie z Polaków), a wchodzących w skład 12. krakowskiej dywizji piechoty: 20. nowosądeckiego p.p., 56. wadowickiego p.p., 57. tarnowskiego p.p. i 100. cieszyńskiego p.p.

Szturm na wznoszącą się nad Łużną górę Pustki w dniu 2 maja 1915 r. rozpoczął Bitwę pod Gorlicami, nazywaną też „bitwą narodów” i „małym Verdun”. Zadanie zdobycia silnie umocnionego, zalesionego wzgórza „449” – kluczowej pozycji Rosjan na tym odcinku frontu – powierzono dwupułkowej brygadzie złożonej z pułku wadowickiego dowodzonego przez płk. Edwarda Mollinary’ego i z części pułku cieszyńskiego pod wodzą płk. Franciszka Latinika, wspieranej przez dywizyjną artylerię pod dowództwem gen. Tadeusza Rozwadowskiego.

Polacy w mundurach ck. armii austro-węgierskiej opanowali Pustki po brawurowym ataku w ciągu niespełna dwóch godzin. Zwycięstwo to okupiono jednak ciężkimi stratami – obydwa regimenty zostały zdziiesiątkowane; wzgórze Pustki zyskało miano „wzgórza ofiarne Polaków”¹, później także „galicyjskiego Monte Cassino”². Zapoczątkowane zdobyciem Pustek przełamanie frontu pod Gorlicami – powstrzymanie i wyparcie z Galicji wojsk rosyjskich przygotowujących się do przekroczenia Karpat i zajęcia Węgier – zadecydowało o dalszych losach całej wojny.

Założony w 1917 r. cmentarz wojenny na Pustkach jest miejscem wiecznego spoczynku 159 żołnierzy z 56 wadowickiego pułku piechoty – znane są imiona i nazwiska 107 z nich, 52 pochowano bezimiennie. W kwaterze wadowickiej spoczywa 154 poległych (numery grobów: 172-272, poza nią – 5 (numery grobów: 66, 386, 587, 596, 643). Są to głównie szeregowcy (piechurzy) i st. szeregowcy (143), a także podoficerowie (15) i chorążcy (1). Większość z nich zginęła w krwawym boju o wzgórze Pustki 2 maja 1915 r. i w dniu następnym w ciężkich walkach toczonych z cofającymi się Rosjanami w sąsiedniej Moszczenicy.

W zbiorach Archiwum Państwowego w Krakowie zachowała się pełna dokumentacja źródłowa wszystkich zachodniogalicyskich cmentarzy – w tym również cmentarza nr 123 w Łużnej³ – zawierająca wykazy poległych, spisy ewidencyjne i karty zgonu (także plany, mapy, szkice, fotografie i inne dokumenty techniczne). Na podstawie tych materiałów archiwalnych możliwe było sporządzenie „wyciągu wadowickiego” – listy pochowanych na Pustkach żołnierzy 56 wadowickiego p.p.⁴

Dokonane w okresie późniejszym uzupełnienia ewidencji poległych⁵ pozwoliły na ustalenie, że wśród 107 zidentyfikowanych żołnierzy pułku wadowickiego spoczywających na Pustkach jest: 98 Polaków, 6 Niemców i 3 Węgrów.

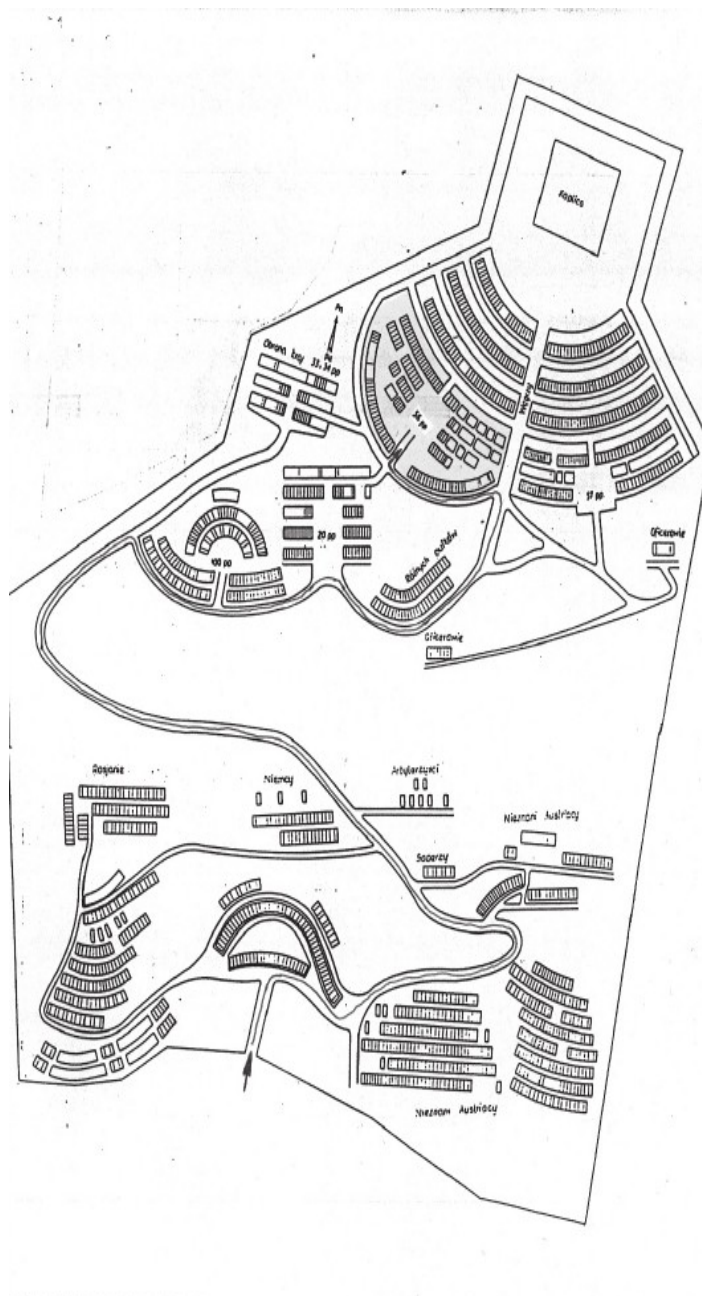
Polacy⁶: Wincenty Adamus, Wojciech Biernat, Sylwester Bogunia, Józef Burian, Antoni Chyba, Józef Ciućka, Józef Czerwenka (Czerwienka?), Franciszek Danhelka (Danielka?), Franciszek Doubrawa (Dubrawa? Dąbrowa?), Karol Drobny, Rudolf Elstner, Waclaw Fanta, Marek Feiner, Emil Feix, Piotr Fiałek, Juliusz Friedrich, Antoni Fuss, Jakub Głuca, Teofil Gniłka, Franciszek Golemowski, Jan Górka, Gottlieb (Bogumił?) Hruby, Antoni Jaburek, Władysław Jarnot, Michał Josefzik (Józefczyk?), Jakub Junata (Junuta?), Antoni Jurowski, Piotr Kaliński, Adolf Kleinert, Jan Kobiałka, Michał Koniała, Józef Kostucha, Jan Kozioł, Franciszek Króliczek, Andrzej Kukuła, Alojzy Kunerth, Józef Kybal (Kibal?), Franciszek Lach, Alojzy Lhotak (Łotak?), Leopold Lipoński, Ludwik Lojacz (Łojacz?), Antoni Machacek (Machaczek?), Jan Maciarz, Józef Malina, Józef Michl, Tomasz Mikołajczyk, Piotr Mistrzowski, Stanisław Moskała, Jan Mostowik, Walenty Niemczyk, Antoni Nigrin, Józef Nowak, Antoni Orawin, Michał Pędrys, Franciszek Piaskiewicz, Wojciech Piaszczak, Stanisław Piecha, Waclaw Pinc, Franciszek Piotrowski, Antoni Puczka, Franciszek Pyzak, Antoni Sadilek (Sadziłek?), Franciszek Sala, Jan Sala, Adam Satach, Roman Satek (Sątek?), Michał Seitz, Antoni Semik, Rajmund Sevcik (Szewczyk?), Waclaw Slopok (Słopok?), Józef Smyrak, Jan Sochan, Henryk Stand, Zygmunt Staszkiwicz, Jan Stec, Franciszek Sterecki, Stanisław Storzek, Jan Suchonek, Franciszek Sysak, Jan Szczotka, Wojciech Śledziak, Faustyn Talaga, Józef Tomczyk, Władysław Tyran, Karol Ulbrich, Franciszek Unger, Gustaw Vot, Franciszek Walenta, Jan Wcielak, Leopold Wisior, Józef Wójcik, Albin Wrubel (Wróbel?), Jan Wykręt, Jan Wyrwa, Jan Zacny, Michał Zajac, Józef Zwoleniński, Jan Żywioł.

Niemcy: Anton Elbel, Rudolf Folk, Wilhelm Herman, Salomon Rosenbaum, Robert Rotter, Emil Vater.

Węgrzy: Franz Dobos, Josef Nemet, Thomas Szödl.

Usytuowany amfiteatralnie na południowych stokach wzgórza Pustki cmentarz nr 123 – największy z wszystkich czterystu cmentarzy w Galicji Zachodniej⁷ – uważany jest za najpiękniejsze i najbardziej oryginalne założenie cmentarne w Małopolsce. Twórcą tego niezwykłego i okazałego dzieła sztuki sepulkralnej był artysta rzeźbiarz Jan Szczepkowski⁸ (współpracujący z D. Jurkovicem⁹), jemu też zawdzięczać należy przeformowanie śmiałego pomysłu wyodrębnienia kwater pułków polskich¹⁰.

Nekropolia żołnierska na Pustkach z wydzielonymi mogiłami „Polaków wojsk austriackich” – w tym 159 poległych tam wadowiczian – jest dzisiaj, w 90 lat po Bitwie gorlickiej, wciąż wyrazistym i przejmującym symbolem hekatomby czasów I wojny światowej.

Plan cmentarza wojennego nr 123 na Pustkach w Łuźnej k. Gorlic

- 1 E. Boryczko, *Pustki – rok 1915. Wzgórze ofiarne Polaków*, „Polska Zbrojna” 19 V 1993.
- 2 J. J. Sepioł, *80. rocznica Bitwy narodów pod Gorlicami. Galicyjskie Monte Cassino (I-II)*, „Czas Krakowski” 29 IV – 1 V, 6-8 V 1995.
- 3 Archiwum Państwowe w Krakowie: zespół akt wojskowego *Urzędu Opieki nad Grobami Wojennymi Okręgu Korpusu Nr V w Krakowie* z lat (1914) 1917-1918, sygn. GW 40: *K. u. k. Militärkommando Krakau, Kriegsgräberabteilung*, s. 507-575: *Kriegerfriedhof 123 in Łużna-Pustki-Höhe*.
- 4 Pełny zapis w ewidencji pochówków sporządzanej władze austriackiej w 1917 r. (podczas zakładania cmentarzy i ekshumacji zwłok z miejsc ich pierwotnego pochówku na polach bitwy) zawiera następujące rubryki: 1. *Neues Grab* [*Nr / Zahl der Leichen / Charge / Vorname – Name / Truppenkörper / Staatszugehörigkeit*]; 2. *Todestag*; 3. *Ursprüngliches Grab* [*Gendarm.-Post. Ray. / Gemeinde / Lage / Altes Grab Nr*]; 4. *Anmerkung*. Opracowując „wyciąg wadowicki“ dokonano tu wyboru informacji istotnych dla niniejszego zestawienia, z jednoczesnym tłumaczeniem na język polski zapisów w rubrykach *Charge* i *Ursprüngliches Grab – Lage*; zapisy danych personalnych przytoczono *in extenso*.
- 5 Po roku 1918 w Urzędzie Opieki nad Grobami Wojennymi uzupełniano oryginalne spisy ewidencyjne pochowanych żołnierzy wielonarodowościowej armii austro-węgierskiej poprzez wprowadzanie dopisków w rubryce *Anmerkung* kwalifikujących przynależność państwową poległych, np.: *P* [Polak], *Wę* [Węgier], *N* [Niemiec], *C* [Czech], *Sł* [Słowak] itd.
- 6 Imiona i nazwiska żołnierzy narodowości polskiej podano, dokonując wtórnego spolszczenia ich pisowni, z zaznaczeniem w nawiasach ewentualnych wersji obocznych lub zbliżonych.
- 7 Cmentarz nr 123 zajmuje obszar o powierzchni 29 152 m kw.
- 8 Por. Jan Szczepkowski (1878-1964), absolwent zakopiańskiej Szkoły Przemysłu Drzewnego i krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, pełnił funkcję „kierownika artystycznego okręgu IV Łużna” (jednego z dziesięciu okręgów, w których działał specjalny oddział komendantury austriackiej dokonujący ekshumacji prowizorycznych grobów i prowadzący budowę nowych cmentarzy).
- 9 Słowak Dušan Jurkovič (1886-1947) był autorem projektu (nie istniejącej już) okazałej modrzewiowej kaplicy o kształtach starosłowiańskiej gontyny wzniesionej na szczycie wzgórza.
- 10 Wydzielone kwatery pułków polskich na Pustkach to jedyny taki przypadek nie spotykany na żadnym innym zachodniogalicyjskim cmentarzu wojskowym.